

TARP SKAUSMŲ IR GARBĖS: MAIRONIS

Maironis – tipiškas ir sykiu išskirtinis aptariamąs epochos reiškinys, tipiškas visuomeniniu aktualumu, o išskirtinis meniniu visuotinumu. Maironis ne tik padėjo nacionalinės lyrikos pagrindus. Jis užtikrino mūsų dvasinės kultūros kontinuumą, tarsi sukūrė atskaitos sistemą, suimančią pavienes K. Donelaičio, A. Baranausko, M. Valančiaus, S. Daukanto figūras ir kartu teigiančią konkrečią istorinę perspektyvą. Su Maironiu vargana tautinės kultūros būtis perėjo į natūralios, nebepertraukiamos plėtotės etapą. Šuolis, kurį atliko Maironio poetinis žodis, vaizdžiai matomas palyginant V. Kudirkos „Gražu, gražiau ir gražiausia“ su šiomis eilutėmis iš „Jaunosios Lietuvos“ šeštosios giesmės:

Gražu, kai pavasaris, griaudamas ledą,
Pažadina gamtą skaisčiais spinduliais;
Gražiau, kai didvyriai mylėdami veda
Tėvynę naujais atgimimo keliais!

Vargu ar atrasime kitą lietuvių poetą, kurio santykis su savo meto visuomene būtų toks nevienareikšmis, dažnai įtemptas ir kontroversiškas, kurio kūryba vėliau būtų taip aktyviai interpretuojama ir karts nuo karto aktualizuojama. I. Slavinskaitė pabrėžia: „Iki tol lietuvių literatūroje nebuvo antro tokio visuomeniško poeto.“¹ Į Maironio kūrybos visuomeniškumą yra atkreipę dėmesį V. Mykolaitis-Putinas, J. Ambrazevičius, K. Korsakas ir daugelis kitų. Tai pirmasis mūsų poetas, specialiai domėjęsis sociologija ir etika, parašęs tais klausimais mokslinių studijų („Paskaitos apie teisingumą ir teisę“, „Historiškoji morališkosios teologijos apžvalga“), publicistinių straipsnių, skaitęs paskaitas. Jo rūpesčiu Peterburgo dvasinėje akademijoje 1906 m. įsteigta sociologijos katedra. Neatsitiktinai visą gyvenimą taip brangintas libretas „Kame išganymas“, kuriame asmenybės tapsmas parodomas būtent socialiniu-moraliniu aspektu. Apie Maironį galėtume pasakyti jo paties žodžiais, skirtais Byronui: „...pataikė savo laikotarpio visuomenei į pačią širdį, užgavęs jos jautriausias ir sopančias stygas.“² Kartu Maironio lyrika alsuoja pasitikėjimu ir meile būčiai, nors tos būties idealas ir iškeliamas už empirinio gyvenimo ribų. Šitai poeto ir visuomenės byla tampa gyvai pulsuojančiu procesu, kuriame paskutinis žodis priklauso laikui.

Pirmieji žmonių bendrumo, meilės ir atsakomybės daigai buvo įskiepyti dar šeimoje, kur vyravo darnumo ir sveiko praktiškumo atmosfera. „Labai svarbu, kad dar vaikystėje Maironis buvo mylimas ir išmoko mylėti“, – akcentuoja I. Slavinskaitė³. Veržli būsimą poeto prigimtis anksti pradėjo ilgėtis aktyvios ir kilnios veiklos. Neįsikūnijusios meilės idealas, sudrumstęs vidaus pasaulį ankstyvoje jaunystėje, stūmė nuo pasaulietinio gyvenimo tuštybės, aštrino ontologinį mąstymą. Trumpam palikęs Lietuvą, iš Kijevo Maironis sugrįžta jau asmenybiškai subrendęs, nulėmęs savo ateitį. Apsispręsta dėlei visuomeninių dvasinių idealų buvo tvirtai, tesėta nuosekliai (jau per pirmuosius dvejus metus seminarijoje parašyti *Apsakymai apie Lietuvos praeigą*) ir iki galo.

Konsoliduojantis nacijai, vis aštrėjo tautos dvasinio vadovo, inteligentų, reikmė. Lietuvių inteligentija formavosi ne iš miestelėnų, įprastu Vakarų Europai būdu, bet iš valstiečių, orientuodamasi į Rytų ir Vidurio Europos tautinius sąjūdžius. Pastarieji jau buvo iškėlę nemaža tokių vadovų – inteligentų pavyzdžių: A. Manzoni Italijoje, V. Karadžičius Serbijoje, J. Kollaras su P.

¹ Maironis. Raštai, T. I. – V., 1987. – P. 31.

² Maironio raštai, T. V. Trumpa visuotinės literatūros istorija. – K., 1926. – P. 164.

³ Maironis, Raštai, T. I. – P. 10.

Šafaržyku Slovakijoje ir Čekijoje, F. Kroicvaldas Estijoje, jaunatviai K. Valdemaras, K. Baronas, J. Alunanas Latvijoje. Lietuvių tautiniam atgimimui tuomet aktualesnis buvo kultūrinis, o ne politinis aspektas. Todėl už revoliucinį S. Petöfio (Petiofio), H. Botevo ar T. Ševčenkos maištingumą patrauklesnė atrodė M. Jokai'o (Jokaijo) kūryba, Čekų Maticos (J. Jungmanas, L. Čelakovskis, F. Palackis ir kt.) ar J. E. Smolerio veikla. Iškeliant šią veiklą kaip pavyzdį, buvo ieškoma demokratiškos kultūros paskatų, būdingų visam „tautų pavasario“ regionui. A. Kriščiukaitis 1885 m. *Aušroje* rašė: „Kas kitose šalyse padaryta tapo salonuose turtingos aristokratijos, arba dosnia ranka mecenatų, tai vis darė čekuose vyrai, prasčiokų grintelėse užauginti.“ Apie sorbų-lužitėnų atgimimo tėvą J. E. Smolerį Maironis 1885 m. *Aušroje* paskelbia didžiulį straipsnį, kurį baigia tokiais žodžiais: „Lietuviai, aprašymas gyvenimo Jono Smolerio teeina jums ant naudos! Kelias, kurį jis sorbams parodė – teesti ir jūsų keliu.“

Brandinant tautinę savimonę nepalankiomis sąlygomis, itin reikšmingas *Pavasario balsų* vaidmuo. Galima tarti, jog Lietuvoje istorinę tautos vadovo misiją atliko Maironio poezija, meniškai susintetinusi A. Baranausko pasitikėjimą Apvaizda, *Aušros* pasididžiavimą lietuviškumu, *Varpo* praktinę ištvermę ir asmeninę herojinę valią. Maironio rinkinį įdomu palyginti su ryškiausia čekų ir slovakų „žadintojų“ („buditele“) sąjūdžio knyga – slovakų pastoriaus J. Kollaro (Kolaro) sonetų poema *Slavijos dukra* (1824), kuri buvo išleista keturis kartus, kaskart papildant naujais sonetais. *Pavasario balsai* įtvirtina kokybiškai naują poezijos ir visuomenės sąmonės ryšį, kurį V. Daujotytė taikliai pavadina metonimišku, t. y. dalies ir visumos, priežasties ir pasekmės sąveika: „Maironis iškėlė lyriką iki visuotinio nacionalinio reikšmingumo, kuriuo paprastai pasižymi tik tautinis epas. Tarp lietuvių tautinės savimonės formavimosi ir Maironio lyrikos yra ypatingas, sakytume, metoniminis ryšys, leidžiantis vienu kalbėti apie kitą.“⁴ Aušrininkams galėtume taikyti dar tik alegorijos, t. y. netiesioginio, paslėpto ryšio sąvoką. Neabejotina, jog „poetos-galiūno“ našta Maironis buvo blaiviai suvokęs, o gal ir netiesiogiai prisiėmęs. „Tik užmirusios mūsų krūtinės be žado, / Be idėjos, be vado“ („Aš norėčiau prikelti“)⁵ – būdinga poetinė užuomina. Karštai išsigindamas šio vaidmens (*Apžvalga*, 1895 Nr. 22), poetas pirmiausia kratėsi pigaus sensacingo viešumo (charakteringas asmenybės požymis), betgi akivaizdu, jog buvo pataikyta į skaudžią vietą. Beje, tautos mokytojo vardas Maironiui, rašiusiam pirmuosius istorijos, literatūros vadovėlius, auklėjusiam jaunąją kunigų kartą, tinka ir tiesiogine prasme.

Šitaip buvo duotas poetinis atsakymas į A. Baranausko klausimą „koks keliavedys ves kelią?“ Nebeužtvenkiamas maironiškos upės bėgimas ima pradžių iš šėlstančių, antgamtinę galią slepiančių Baranausko alegorijų:

Ūžia šileliai, kriokia upeliai
Ir kalnai staugia tarp vėjų;
Pievos žaliuoja, girios linguoja –
Auklėja kelio vedėją.
(„Dainų dainelė“)

Poeto-kelio vedėjo idėją Baranauskas programiškai iškėlė „Pasikalbėjime giesminyko su Lietuva“ (1859), kur buvo suformuluotos lietuviškosios visuomenės kūrimo perspektyvinės gairės.

Pavasario balsuose bundančios visuomenės ideologija tampa išreikšta, poetiškai sukonkretinta ir suformuluota. Kartu ji platinama ir gilinama, t. y. aktyviai formuojama. Tad Maironis yra ir sąmonėjančio etnosu reiškėjas, ir energingas tautinio solidarumo formuotojas. Išreikšti padeda poetinė intuicija, formuoti – valinga pastanga. *Pavasario balsus* galime laikyti būdingiausiu XIX–XX

⁴ Daujotytė V. Tautos žodžio lemtys. – V., 1990. – P. 269. Tokio ryšio konkreči iliustracija – vieno „Lietuvos tarnų draugijos“ nario laiškas, kuriame rašoma apie *Pavasario balsų* sužadintą norą įkurti „tikrą draugiją“ ir užsibrėžti tvirtus tikslus. Žr.: Merkys V. Lietuvos valstiečiai ir spauda XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. – V., 1982. – P. 146.

⁵ Vaižgantas, cituodamas šias eiles, klausė: „Kam skaitant jas širdis nespursteli tikru pasiilgimu patriotinės idėjos, vado, žado, galiūnų?“ – Kn.: Tumas J. Jonas Maironis-Mačiulis. – P. 241.

amžių sandūros lietuviškuoju kūrinio. Jo įtaigą lėmė tiek gyvybiškai svarbūs ir daugiopie kontaktai su anuometine tikrove, tiek universalus visuotinum perspektyva, sintetinanti klasiko prigimtis.

Pirmieji poetiniai kūriniai – poema „Tarp skausmų į garbę“, libretas „Kame išganymas“ ir *Pavasario balsai* (visi išspausdinti 1895 m.) – susilaukė beprecedentinio, tačiau kitokio, negu tikėjosi pats Maironis, visuomeninio rezonanso. Autorius tuomet labiausiai vertino poemą ir ypač libretą, kurį ir brandaus amžiaus sulaukęs laikė savo mylimiausiu, rimčiausiu ir geriausiu veikalu. Pastarajame atviriausiai atsiskleidė poeto visuomeninės pažiūros ir pozicijos, tačiau ideologinis tiesmukumas gerokai nustelbė meniškumą, sukeldamas aštrią opozicinio sparno reakciją. Būtent dėl idėjinių, o ne dėl meninių ypatumų kryžiuosi nuomonės ir dėl „Tarp skausmų į garbę“. S. Matulaičiui poema atrodė „kapitalas, į purvus įmestas“, o Vaižgantui ji tuometinės literatūros fone – „pirmos skaistybės kometa“, „ano laiko šedevras“. Šatrijos Ragana *Viktuteje* bene pirmoji atkreipė dėmesį į estetinę poemos vertę, o laiške P. Višinskiui piktinosi S. Matulaičio kritika. *Pavasario balsai* tarsi atsidūrė nuošalyje, ir tai dar kartą patvirtina, kaip sunkiai ir pavėluotai kristalizavosi estetinė sąmonė, meniškumo kriterijai. Iškalingas yra šio kūrinio vertinimo „vėluojantis grafikas“. S. Matulaitis pirmąją išsamesnę recenziją paskelbia tik 1898 m. (nors suspėja „laiku“ sutriuškinti poemą „Tarp skausmų į garbę“). Viešo žodžio netarė P. Višinskis. Katalikiškoji spauda, kurioje Maironis gan aktyviai bendradarbiavo, apskritai nerecenzavo *Pavasario balsų* – kad ir kaip paradoksalu tai atrodytų. Kartu su kitais stipriai vėlavo ir V. Kudirka (tuomet aukščiausios literatūrinės kultūros kritikas), besiremiantis epochos suformuotais pozityvistiniais kriterijais, teikiančiais pirmenybę realistinei prozai. 1892 m. jam nepadarė įspūdžio „Giria ir lietuvis“ („...eilelės nė šio, nė to, tik ne dėl skaitytojų „Lietuviško kalendoriaus“⁶ – plg. su *Varpo* atsakymu P. Vaičiui). Recenzuodamas 1893 m. kalendorius didysis varpininkas visiškai suniekina sonetą „Dievo meilė“ („surinkimas žodžių, kokius gali paveisti tik egzaltacija senos „įpratusios“ davatkos...“, nors čia pat palankiai įvertina kitą Maironio eilėrašį „Vilnius“ (beje, šių dviejų eilėraščių publikacija *Žemaičių ir Aukštaičių Lietuvos ūkininkų kalendoriuje* Maironio *Raštų* T. 1 1987 m. leidime neužfiksuota). Įdomu, jog V. Kudirkos supeiktąjį sonetą V. Daujotytė priskiria prie stipriausių Maironio religinių eilėraščių⁷, nors pastarasis ir laikomas G. Deržavino odės „Dievas“ sekimu. *Pavasario balsai* 1895 m. Kudirkai taip pat nepasirodė verti recenzijos, nenusipelnę S. Matulaičio „perlų lietuviškos poezijos“ metaforos. Tik 1898 m. „Tiesose eilėms rašyti“ Maironio eilės statomos greta V. Kapsio, iškeliant jų silabotonikos pavyzdinumą. Apskritai santūrų Kudirkos požiūrį į Maironį bus nulėmęs ne tik pasaulėžiūros išsiskyrimas, bet ir kūrybinė bei psichologinė įtampa, apie kurią kalbėjo Ch. O. Sainte Beuve'as (Sent Bevas). Juk dvasinės vadovystės požiūriu, kad ir skirtingais aspektais (Kudirka asmeniu ir organizacine veikla, Maironis – kūryba), tai buvo varžybos „tarp lygių ar beveik lygių“.

Ilgam išliko gajus proginis, perdėm emocionalus ir ideologizuotas santykis su Maironio kūryba, jos visuma ir meninė reikšmė buvo nepakankamai suvokiama ar net atmetama (pvz., B. Pranskus-Žaliois įrodinėjo Maironio žalingumą proletarinei poezijai – *Priekalas*, 1932 Nr. 9). Tarybinių metų priekaištai „Lietuva brangi“ autoriui dėl „juodos rezignacijos“, „verkšlenančio religingumo“ primena P. Vaičičio kaltinimus A. Vienažindžiui, tik čia esama esminio skirtumo: P. Vaičičio kritinė aistra kilo iš gilaus ir asmeniškio idealizmo, tuo tarpu socrealistiniai priekaištai atstovavo nuasmenintam, dogmatizuotam požiūriui ir tarnavo sparčiai išsigimstančiai oficialiajai ideologijai.

XX a. pradžioje greta visuotinio pripažinimo bangos ir povandeninių ideologinio priešiško srovių formavosi ir aiški literatūrinė opozicija Maironiui (S. Kymantaitė, J. A. Herbačiauskas, B. Sruoga, K. Jurgelionis ir kt.). Giedantys svirpliai, „kuriems šluoti gatvę reikėtų“ („Mūzos pavojuje“), pasirodė beturį aštrų snapą ir nagučius. Maironis buvo riba, skyrusi XIX a. romantinę-klasikinę poeziją nuo „pomaironinės“ kūrybos. Jis nebandė diferencijuoti sudėtingo modernizmo proceso. Etikoje ir ontologijoje absoliučiai pasikliaudamas iracionalios prigimties religinėmis dogmomis, kategoriškai atmetė bet kokį iracionalumą estetikoje. Poetui priimtinas tik toks menas, kuris reiškia ne destruktivų, o konstruktyvų žmogaus ir visuomenės santykį, teigia pozityvią ideologiją, „tvarkingos“

⁶ *Varpas*, 1892 Nr. 1. – P. 10.

⁷ *Naujasis židinys*, 1991 Nr. 4. – P. 51.

formos idėją. Savo epochos visuomeninės raidos požiūriu Maironis, be abejo, konservatorius⁸. Tačiau humanistinio visuotinumą prasmę poeto etinis ir netgi estetinis konservatyvumas kelia pagarbą savo stojiškam idealizmui ir natūraliai dera su asmenybės moraliniu vientisumu. Kita vertus, Maironis, pasiekęs kultūros sutapimą su kalba (A. J. Greimas tai vertino kaip savotišką kultūrinę revoliuciją) yra gal net radikalesnis už visą lietuviškąjį modernizmą ir avangardizmą kartu sudėjus. Likimo ironija, jog užgauliausius žodžius – „labanakt, Maironi“ – 1920 m. jam metė krikdemų partijos aktyvistas A. Šmulkštys-Paparonis – tos pačios partijos, kuriai Maironis drauge su A. Jakštu-Dambrausku ir P. Būčiu 1905 m. buvo parengęs programos projektą. Beje, Paparonis savo jaunystės eilėse uoliai imitavo maironišką patriotiką. Priešingo ideologinio sparno atstovas A. Venclova 1925 m. 34-ajame *Lietuvio* numeryje su jaunystės beatodairiškumu nusendinęs Maironį, 1947 m. *Pavasario balsų* įžanginiame straipsnyje jį pavadina jį „vienu žymiausių mūsų rašytojų“, visą gyvenimą jausdamas jam moralinę skolą. B. Sruoga, maištingoje jaunystėje apkaltinęs poetą patetika ir pamokslavimu, gyvenimo pabaigoje sakosi buvęs „poetas visiems lietuviams“ kaip ir garbusis klasikas. Šie faktai kiekvienas savaip patvirtina maišto ir susitaikymo įtampą, kurioje įsielektrinęs dramatismas buvo ir *Pavasario balsų* varomoji jėga. Į Maironį galima žiūrėti kaip į klasikinį poeto visuomenėje modelį, kurio skiriamasis bruožas – sutramdytas skausmas.

Visuomeninės situacijos poveikis anaip tol nevienareikšmis. Maironis visuomenę diferencijavo ne pagal ekonominius, o visų pirma pagal ideologinius ir ypač dorovinius kriterijus, vadovaudamasis dažniau jausmais, o ne loginiu nuoseklumu (Vaižgantas jo pažiūras yra pavadinęs „naiviai ortodoksiškomis“). Nėra įmanoma tiksliai pasverti, kada poetas konfliktavo su savo meto visuomene ar jos dalimi, t. y. išorine tikrove, o kada su ta tikrove, kuri slėpėsi jame pačiame. Ar, atgavus spaudą, Maironis susidūrė su tuo, kas būtų tiesiogiai slopinę jo kūrybiškumą, ideologiškai šantažavę, cenzūravę ar varžę, tarkim, satyrų publikavimą? Ar individualaus išgyvenimo ir adekvačios kalbinės raiškos įtampa – sunkiausiaji lyrikos lygtis – laikytina išimtinai vidiniu konfliktu? Palikdami šiuos klausimus atvirus, apčiuopiamiau tegalime justi Maironio lyrikos žmogų – turtingą ir daugiabriaunę asmenybę, subordinuojančią* savo ego aukščiausiems visuomeniniams etiniams idealams. Asmenims poeto gyvenimas tekėjo žymiai ramesne vaga, kurios krantų neišgriovė nei 1905 m. Vilniaus Seimas, nei Nepriklausomybės paskelbimas, nekalbant apie 1905 m. ar 1917 m. revoliucinius sukrėtimus.

Be asmenybės autentiškumo lyrika nustoja gyvybės, taigi ir visuomeniškumo. *Pavasario balsuose* organiškai pasireiškia platus asmenybės diapazonas – materialumas ir idealumas, emocija ir racija, maištingumas ir valia, dvasinis komfortas ir askezė. Šią banguojančią priešybių stichiją pažaboja klasikinis pusiausvyros leitmotyvas, „aukso vidurio“ pozicija, kuria poetas taip diplomatiškai pasinaudodavo kasdieniniame gyvenime. Maironį galima pavadinti romantiniu klasiku, kurio konfliktiškas turinys priverstas paklusti harmoningos formos valiai. Simboliška ir dėsninga, jog atraminiai poetikos įvaizdžiai yra *krūtinė* ir *širdis*. Jie žymi vidinio pasaulio centrą, iš kurio kyla ir į kurį sugrįžta visi prieštaravimai (beje, Maironis gimė etnografiniame Lietuvos centre, nemėgo pabrėžti savo žemaitiškumo). Kuo arčiau žemės, savojo laiko žmonių, tuo balsas energingesnis, kategoriškesnis. Juo aukščiau kylama į visuotinumą sritis, idealybę, juo daugiau melancholijos ir refleksijos, stipresnė elegijos gaida. Tačiau kraštutinėse būsenose lyrinis subjektas ilgiau neužsibūva. Ieškantis ir dinamiškas, jis „ir per amžius paliks, kaip ir aš neramus“, tačiau „neramumo“ ribų, t. y. norma tapusios formos, niekad neperžengs. Tarsi nujaučiant būsimą nusivylimą idealais, įvardijamas ne pats idealas, o tik kryptis, kelias jam pasiekti: „Paimsme arklą, knygą, lyrą / Ir eisim Lietuvos keliu!“ Kūrybą kaip auką suprato J. Baltrušaitis. Maironio atveju auka gali tapti pats gyvenimas, aukojamas amžinosioms tiesoms („Jei žemė širdį viliojo“). Tačiau per eilėraščių tos tiesos sugrįžta gyvenimui kaip integruojanti dvasinė jėga. Suprantama, visuotinumą ženkle pažymėta ne visa Maironio lyrika. Ne vienu atveju poeziją stelbia patriotiškumo deklaracijos, ortodoksiškas moralizavimas, nesolidūs

⁸ Maironio psichologinį konservatyvumą, ištikimybę normai ir tvarkai įdomiai atspindi jo persergėjimai jaunesiems klierikams visada vilkėti sutanomais ir niekad nevažinėti dviračiais. „Jam rodėsi labai neestetiška, kai dvasiškis plavėsuoja ant tokio „vežimo“, o be to, šitai piktiną žmones“. – Literatūra ir kalba, T. XXI. – V., 1990. – P. 523.

* Subordinuoti – padaryti priklausomą, pavaldų. (Red.)

išpuoliai idėjų fronte. Tačiau, ir likęs vien tik piliečiu, autorius savo priedermes atlieka garbingai, nė nemanydamas savo kanklių skolinti kokiam partiniam Protui, Garbei ar Sąžinei. Poetas tarp skausmų grūmėsi dėl savo tautos garbės ir kliovėsi savuoju protu bei sąžine.

Maironiui iš principo svetimas buržuazinės naudos siekimas, apskritai savanaudiškumas, neturėta materialinių išskaičiavimų (nors buvo taupus ir apdairus), ekonominių-politinių ambicijų (nors oriai jautė savo vertę). Jo kūryba, kaip autonomiškos ir moraliai vientisos asmenybės išraiška, aukštai pakyla virš luominės padėties, tai du skirtingi, nors ir susisiekiantys, pasauliai. Nepajudinamų piliečio priedermių ir neramiųjų žmogaus troškimų nesutapimas ilgainiui, ypač po 1905 m., darėsi vis skaudesnis. Lyrikoje visuomeninės temos užleidžia vietą gamtos, intymiesiems meilės išgyvenimams. Tačiau tie eilėraščiai, kuriais Maironis papildydavo naujus *Pavasario balsų* leidimus, tik praplėtė bendrąjį lyrikos turinį, esmingiau jo nepaliesdami. Gilusis asmenybės pasaulis liko įkūnytas tokiuose pirmojo leidimo eilėraščiuose kaip „Mano gimtinė“, „Tėvynės dainos“, „Taip niekas tavęs nemylės“, „Pavasaris“, „Nuo Birutės kalno“, „Pasitikėjimas savimi“, „Išnyksiu kaip dūmas“, „Užmigo žemė“, „Uosis ir žmogus“.

Aukščiausias visuomeninės būties idealas Maironiui – tėvynė. Anot A. Jakšto, iki Maironio šis žodis buvęs naujas, nepopuliarus, jo netgi gėdintasi. Maironis geografinę, etnografinę, istorinę tėvynę pripildė intymaus psichologinio turinio, suaudžia su meilės, moters tema, paversdamas tėvynę ne vien etine, bet ir estetinė kategorija. Suidealintoje tėvynės sampratoje ypač ryški nacionalinio integralumo idėja. „Nedaugel mūsų“ – jau pavadinimu sulydomas sielvartas ir ryžtas, egzistencinė būtinybė dirbti susitelkus. Palyginus su V. Kudirkos „Maniemsiems“, išryškėja šio eilėraščio romantinis himniškumas, kontrastuojantis V. Kudirkos moraliniam testamentiškumui. Progresyviausia nacijos dalis poetui buvo jo karta, jaunieji „Lietuvos mylėtojai“. Poetinių-idėjinį sutapimą su tauta *Pavasario balsų* išėjimo metu laidavo ir Maironio profesinė padėtis. Išėjęs aukštus akademinus mokslus, jis svariai reprezentavo jaunąją kunigiją, kurios įtaka liaudyje buvo dar labai stipri. Poeto dainos veržiasi iš jaunos krūtinės, jo giesmę jaunimas tesupras. Ne kam kitam, o „moksliškai apšviestai jaunuomenei“ (suprantamai kaip būsimos visuomenės sinonimas) skiriama poema „Tarp skausmų į garbę“, vėliau tapusi „Jaunąja Lietuva“. Itin skaudžiai išgyvenamas būtent jaunystės idealų išdavimas („Spjauki, drauguži, į viską!“). Veiklos trokštančiam jaunimui artimiausias ir geriausiai suprantamas buvo Maironio romantiškasis maištingumas, kovos ir veikimo programa, demokratiškumas ir altruizmas, iš A. Mickevičiaus ir F. Schillerio (Šilerio) paveldėtas jaunystės ir meilės kultas⁹. Meilėje, „galima sakyti, glūdi ir tos knygos (*Pavasario balsų* – M. J.) populiarumo paslaptis“, – teigė A. Jakštas. Jaunajai inteligentijai, taigi visuomenės vadovams, asmeninės laimės atsisakymas dėlei visuomeninio idealo buvo etinė norma, todėl negalėjo neimponuoti tėvynės pasirinkimas meilės objektu. Negalėjo nejaudinti riteriškas silpnėsio, neteisingai kenčiančio užtarimas ir viltingas drąšinimas. *Pavasario balsuose* įtaigiai pynėsi romantizmo įkvėptas pavergtų tautų išsivadavimo patosas ir romantiškumas kaip pasaulėjautos bruožas, būdingas jaunimui visais laikais¹⁰. Maironio šūkiškai veikė ne protą, bet pirmiausia jausmus ir vaizduotę, kuriais taip pasitiki jaunystės maksimalizmas. Silpnumo akimirkomis poetas grumiasi su tokia jaunatviška jėga, jog ir skaitytojas pasijunta jaunas, kovojąs ir tikįs laimėjimu. Neatsitiktinai 1913 m. Maironį ypač entuziastingai sveikino jaunimo spauda, tiesa, neatimdama tribūnos ir literatūrinės opozicijos balsams (B. Sruogos straipsnis *Aušrinėje*). Tad pomaironinės kartos akibroktą „Maironis paseno!“ poetas galėjo suvokti ir kaip kaltinimą asmenine išdavyste. Atsakydamas į A. Venclovos kritiką, įžeistas klasikas guodėsi: „Bet šį kartą per daug man skaudu. /.../ Vis dėlto reikėtų vengti storžieviškumo: Maironio kritikoje, kuri užima vieną ketvirtį puslapio, kritikas net tris kartus prikaišioja: Maironis paseno, Maironis nuseno (?), Maironis paseno“ (*Lietuvis*, 1925 rugsėjo 4).

⁹ Jau vėliau, apie 1924 m. Maironis prasitaręs M. Vaitkui: „Su jaunaisiais buvo lengviau; bet seniai arba visai nesidomėjo, arba net žiūrėjo žvairomis.“ – Vaitkus M. Nepriklausomybės saulėj. 1918–1940. Atsiminimai. – T. VII, III d. – London, 1969. – P. 30.

¹⁰ Maironis romantizmą suvokė daugiau kaip idealiosios pasaulėjautos tipą, o ne kaip meno, kultūros stilių, nesigilindamas į jo teoriją. Antai, apibūdinamas Sofoklio tragedijas, pažymi, kad „jo kūryboje daug idealizmo ir, taip sakant romantizmo, kiek jisai priešingas realizmui ir natūralizmui“. – Maironio raštai, T. V. – P. 43.

Kertinis ateities pastato akmuo romantikui Maironiui yra paslapčių kupina praeitis. Tarsi patvirtindamas savo klasikinės pusiausvyros natūrą, poetas atsigrižta ir į „senovės tėvų“ gadyne, trokšdamas „išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį / iš senųjų laikų“ („Aš norėčiau prikelti“). 1905 m. *Pavasario balsų* laidoje randame eilėraščius „Jaunos dienos“ ir „Senatvė“, pavadinimais simbolizuojančius kartų perimamumą, kuriuo pačiam Maironiui, deja, neteko pasidžiaugti. Ryškų visuotinumą atspalvį turi Maironiui taip brangi tautinės vienybės idėja. Tai ne tiek politinis uždavinys, kiek esminė tautinės kultūros sąlyga (partijų kivirčiai Maironiui yra panašaus rango blogybė kaip ir moderniškai jaunimo šokiai – žr. eil. „Lietuva – didvyrių žemė“). Pagarbą kelia pastangos grąžinti lietuvių kultūrai nutautusius sluoksnius (jos akivaizdesnės poemose, ypač „Znad Biruty“). Rašydamas lenkiškus laiškus kai kurioms „maloningoms ponioms“, Maironis griebdavosi ir diplomatinį ėjimų: „būtų be galo graudu, jeigu lietuviškasis sąjūdis leistų daigus tikrai žemesniuose sluoksniuose ir sutaptų su demokratiniu judėjimu.“¹¹ Senosios ir jaunosios Lietuvos kultūrinio susivienijimo metafora laikytinas pomėgis parinkti moteris iš aristokratų, jas įsimylinčius vyrus – iš valstietiškos kilmės inteligentų. Vyriškojo ir moteriškojo pradų sąšaukos aidai per visą Maironio lyriką, kartkarčiais jos pabrėžtinai stilizuojamos („Duetas“). *Pavasario balsuose* atrandame ir savotišką lyrinės būties centrą – eilėraštyje „Lietuva brangi“, įspūdingai sulydantį jaunąjį ir vėlyvąjį Maironį (anot Vaižganto, šis eilėraštyje, paskelbtas 1920 m., išaugo iš pirmųjų plunksnos bandymų – poemėlės „Lietuva“ dedikacijos). Lietuva kaip bendroji istorinė, geografinė, etninė sąvoka čia sušildoma jaukais namų motyvais. „Dainuodamas Lietuvą brangią, Maironis pirmiausia dainavo savo gimtinę, savo gimtąjį Raseinių kraštą“¹², – rašo Maironio *Raštų* įvade I. Slavinskaitė. Meilė tėviškei išauga į šilierišką troškimą apglėbti visą pasaulį: „Visą žmoniją meile apglėbsiu, / Ją pamylėsiu skaisčiau.“ („Slenka debesys pilkos“). Poetas organiškai juto bendrybės ir atskirybės saitus, kurie padeda giliau suvokti ir individo–visuomenės santykį.

Maironio visuomenės sampratoje svarbią vietą užima liaudis. Jo liaudiškumas – tai ne P. Vaičiūčio sutapimas su apskurusiu, alkanu vargdieniu ar J. Mačio-Kėkšto radikalus protestas prieš masių užguitumą. Gyvenime oriai laikęsis šūkio „odi profanum vulgus et arceo“, kūryboje Maironis susilieja su broliais artojais ir kukliomis sesutėmis, tiesa, juos gerokai idealizuodamas bei estetizuodamas. Broliškumo jausmas vargdieniui pirmiausia yra dvasinė jungtis, kuriai literatūrinį pavidalą suteikė jau M. Mažvydas (plg. su krikščioniškąja mažutėliu, artimo samprata). Į liaudį žvelgiama ne socialiniu aspektu (nors ir jis neignoruojamas), bet pirmiausia bendražmogiškuoju, kaip į gyvą etinių ir etninių vertybių saugyklą. Taikliu V. Zaborskaitės pastebėjimu, „liaudis yra Maironiui toks pat antipodas poniškajai dvarininkijai (pridurtume: ir miesčioniškai miniai – M. J.), kaip tiesa, paprastumas ir nuoširdumas – melui, pasipūtimui ir tuščioms pretenzijoms“¹³. Sykiu jis energingai demaskuodavo „paslaptis tu demagogų, kurie vien apdriskėję laiko per žmogų“ („Jaunoji Lietuva“, Šeštoji giesmė) ir pats visą gyvenimą puoselėjo aristokratinės kultūros ūgius. Vis dėlto poemoje „Raseinių Magdė“ aristokratija parodoma kaip Jaunajai Lietuvai beviltiškai prarastas luomas.

Poetui rūpėjo liaudies kultūros pagrindu kurti tautinę kultūrą ir šitokiu būdu įsijungti į Europos bei pasaulinės kultūros sistemą¹⁴. Ši idėja vėliau rado atgarsį Vaižganto *Pragiedruliuose*, ją savo tautos ugdymo teorijoje vaisingai plėtojo S. Šalkauskis. Gerai žinoma, jog *Pavasario balsų* autorius, kalbantis kenčiančios liaudies vardu, savo pažiūromis, socialine padėtimi ir gyvenimo būdu buvo toli gražu ne brolis vargdienis. Tačiau atplėšti poeziją nuo asmens taip pat nelengva. Tuo įsitikinome, pabandę iš kai kurių eilėraščių (pvz.: „Lietuva brangi“) išmesti „blogus“ posmus, pasilikdami sau „gerus“. Negerbdami to, kas autoriui buvo šventa (šalia kita ko, ir jo rašybos), mes tik palikome apie save įtarimą ateinančioms visuomenėms. Maironio fenomene, šalia giliausių sutapimų, esama lemtingo

¹¹ Literatūra ir kalba, T. XXI. – P. 302.

¹² Maironis. Raštai, T. I. – P. 9.

¹³ Zaborskaitė V. Maironis. – V., 1987. – P. 243.

¹⁴ Įsijungimo į Europą kontekste Maironis yra pademonstravęs ir įžvalgaus politinio mąstymo blyksnių. Antai poemoje „Mūsų vargai“ keliami šiandien tokia aktuali „Europos namų“ idėja: „Ir gal laikai – nebtolimi, / Kad bus Europoj renkami / Didžios respublikos atstovai / Į bendrą seimą nuo tautų, / Visų be skyrus pašauktų, / Išnykus tarptautinei kovai.“

asmens ir kūrybos išsiskyrimo. Tačiau žmogaus ir poeto tiesa visuomenine vertybe (ne nuosavybe!) tampa tik tada, kai ji nedalijama ir nedangstoma.

Maironio liaudiškumas tarsi atkartoja donelaitiškąjį „mes lietuvininkai vyžoti, mes nabagėliai“, prasmingai tęsdamas būrų dainiaus demokratizmo tradiciją. Liaudies patarlės parafraze nusakoma tautinio atgimimo ir apskritai žmogaus veiklos egzistencinio pagrindo idėja:

Mainos rūbai margo svieto:
Silpnas kelias, tvirtas griūvas;
Nebijokim vargo kieto,
Juk be jo galiūnai pūva!
(„Tu girele, tu žalioji“)

Būdami istoriškai turime pastebėti, jog šis natūralus dėsniumas Maironio grindžiamas, žinoma, ne socialinės dialektikos analize, o pirmiausia romantinėmis tautinėmis bei religinėmis emocijomis. Panašiai religinė ideologija buvo žadinusi A. Baranausko tautinį-politinį revoliucingumą. Liaudyje, kurią tuomet iš esmės sudarė religingi valstiečiai, kaip lietuviška marselietė buvo giedama A. Baranausko „Nu Lietuva, nu Dauguva“, kur yra toks posmas:

Nupuls kalnai, o slėneliai
Išsikels aukštybėn,
Visos galybės eis dulkėn,
Silpnumas galybėn.

Pagal šios (cenzūros uždraustos) giesmės ritmiką ir melodiją Maironis parašė populiariąjį eilėraštį „Eina garsas“ („Senovės daina“), 1905 ir 1913 m. *Pavasario balsų* laidoje turėjusį paantraštę: gaida kaip „Tu Lietuva, tu Dauguva“. Pastarąjį eilėraštį V. Mykolaitis-Putinas laikė tobula liaudies dainos esmės išraiška. Cituoto A. Baranausko ketureilio prasmę Maironis, kaip matėme, išsako gyvu dviejų eilučių aforizmu. Toliau jis ragina nebijoti vargo kieto, tuo tarpu A. Baranausko tolesniame tekste pabrėžiama – „bus, kaip Dievas duos“. A. Baranausko tikėjimas Apvaizda šiame „Kelionės Petaburkan“ fragmente absoliutus, tame tikėjime ištirpusi ir žmogaus sąmoninga valia. Tuo tarpu Maironio pasitikėjimas antgamtiškumu čia perdėm abstraktus, visas posmas alsuoja aistringa realybės pajauta, apsisprendimas kovai vyksta tarsi mūsų akyse. Žinia, šiuo atveju veikia ir formos dalykai – Maironio silabotonika atrodo kone tobula palyginus su dar klumpančia A. Baranausko silabika. Taigi *Pavasario balsų* autorius žadino liaudį iš neistorinės būties remdamasis natūraliais, o ne metafiziniais argumentais, ir tai reiškė kokybiškai naują tautinio sąmoningumo pakopą, lyginant su A. Baranausko išreikštomis liaudies aspiracijomis.

Kilimas į gyvenimą per vargą kietą buvo pamatinis valstiečio būties dėsniumas, puikiai (neretai tragiškai) pažįstamas ir tos epochos inteligentams. Maironis susieja šį kilimą su Europos „tautų pavasario“ idėjomis, tradicinį liaudies atsparumą pasitelkdamas kaip sunkios, bet prasmingos kovos ir laimėjimo stimulą:

Pagimdys vargai galiūnus,
Ugnimi uždegs krūtinę!
(„Tu girele, tu žalioji“)

Maironio eilėraščiai liaudiški ne tiek savo stiliumi, išorine poetika, kiek giliu liaudies kultūros, archajinio bendrumo išjautimu, tramdomu jausmingumu, kur skaudus lyrizmas eina greta pasitikėjimo ateitimi ir būtimi. A. Jakštas, pabrėždamas Maironio lyrikos artimumą dainuojamajai tautosakai, yra vaizdžiai pastebėjęs: „Lietuvis liūdi daugiau dvasia, širdimi, ne nervais“ (plg. su Šatrijos Raganos mintimi: „Lietuvis jaučia giliai, tik patylomis. Ramybė ir saikas... Nieko labai, nieko per

daug.) Taikliai apibendrinamas etninį charakterį ir nacionalinį kraštovaizdį, Maironis buvo tvirta atrama tolesnėms Vydūno, V. Krėvės, Vaižganto, apskritai neoromantikų pastangoms smelkiantis į lietuviškumo esmę. Daugelį poeto eilėraščių mes ne tik dainuojame kaip liaudies dainas, bet ir panašiai nešiojamės atmintyje, sėdami tą pačią Tėvynės gaivą, širdžių bendrumo dvasią. Vis dėlto Maironio liaudiškumo neleidžia absoliutinti tokie eilėraščiai, kaip „Ant Neapolio užtakos“, „Rigi Kulm“ ir pan. Pastarieji kūriniai toli nuo demokratinio turinio, tai sielos aristokrato, jaučiančio žmogaus ir gamtos harmonijos mistiką, kalba (Vaižgantas juos vadino ne kūryba, o gražbylyba). Tačiau manydami, jog tokia subtili „gražbylyba“ kenkia pačiai poezijai, atimtume teisę konkrečios visuomenės piliečiui pasijusti „visatos piliečiu“ (taip V. Belinskis vadino A. Puškiną) ir visuotinumą primygtinai priešintume visuomeniškumui, tuo tik nuskurdindami abi puses.

Įdomu konstatuoti, jog jau Maironio amžininkai užsidegę ieškojo „tikrojo Maironio“, atrasdami jį čia tarp „visuomenininkų utilitaristų“, čia tarp „parnasistų“¹⁵. Tarybiniais metais poeto visuomeniškumas buvo akcentuojamas kovinguose agitacinio-patriotinio pobūdžio eilėraščiuose tokiuose kaip „Užtrauksme naują giesmę“, „Nebeužtvenksi upės“, tuo tarpu ta „buržuazinė“ visuomenė, kurią panašūs posmai budino ir kūrė, atsidurdavo „istorijos šiukšlyne“. Lyrinio subjekto (čia tinka ir herojus) radikalus visuomeninis kovingumas, solidarumas su kovos draugais, kolektyvumo dvasia šiuose eilėraščiuose akivaizdūs. Tačiau už viso šito justi kilni asmenybė, tauri gyvenimo pozicija, iškyla patrauklus žmogaus psichologinis tipas. Justi visą Maironio kūrybą persmelkiantis asmenybės moralinis integralumas. Neabsoliutindami paviršinio visuomeniškumo klodo, kuriuo dangstosi ir vienas kitas silpnesnis eilėraštis, pastebėsime, jog ir egocentriškiausia lyrika turi galimybę pavirsti sociocentriška – tereikia autoriaus išgyvenimus palaikyti savais. Maironio atveju taip atsitinka dažnai, ir ne viskas čia racionaliai paaiškinama. Krinta į akis, jog iš skausmo gimusiuose eilėraščiuose apeliuojama ne tiek į išorinio pasaulio (suprask, visuomenės), bet į savo paties netobulumą: „Daug nenoriu!.. O tiek noriu!“ („Kas tas paslaptis suprastų“). Atmetus retas išimtis („Taip atsilyginta“), sunkiausia ne todėl, kad kiti nesupranta ar neįvertina – pats lyrinis subjektas jaučiasi kankinamai tolstąs nuo kitų. Todėl nevalia pataikauti savajam „aš“ – ir nesutramdomasis ego įauga į tokias kolektyvines kategorijas kaip mes, vyrai, broliai ir pan.

O, kaip kartais sunku! Ar kas norint supras?
Bet gana, ne be vardo mus audros išgriaus!
Užgiedokime, vyrai, sau dainas linksmas!
Kaip vyrai keliaukim toliaus!
(„Jei kada pančiai nukris“)

Atsietos nuo Maironio asmenybės, šios eilutės skambėtų vien kaip patetiškas savęs žvalinimas. O suvoktos kaip asmenybė laikysena, priešingai – jos paliudija nesumeluotą asmenybės dramatiškumą ir vyrišką valią.

Būdinga, jog *Pavasario balsų* autorius, būdamas giliai visuomeniškas savo kūrybos esme, vengė tiesmukai formuluoti visuomeninę poeto paskirtį – skirtingai nuo J. Mačio-Kėkšto ar A. Jakšto, traktavusio poetą kaip „socialinį veikėją par excellence“¹⁶. Šalia charakteringos ištarmės „Patsai ramumo nepažinęs, / Kitiems išganymą nešu“ („Poeta“), į poeziją egzaltuotai kreipiamasi kaip į liūdną našlystės draugę („Poezija“) arba šitaip pareiškiamą:

¹⁵ Netgi sintetikas iš prigimties Vaižgantas čia jautėsi kebliai. Palyginkime jo įžvalgų pastebėjimą: „Ir pinasi dainius-pilietis naudininkas, su dainiumi parnasistų, neverčiančiu savo amato pritaikomąja daile“, arba „Jei ugninė agitacija už Lietuvos atgaivinimą susyk sudarė jam garbingą vietą visuomenėje, tai tik dainomis, tik grynąja poezija jis laikos pirmąjį aukštybėje ir laikysis ten dar labai ilgai“ su: „Maironis ir iš viso daugiau didaktikas, utilitaristas, neg parnasistas“. – Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. „Apžvalgos“ grupė. Jonas Maironis-Mačiulis. – K.–M., 1924. – P. 80, 78, 253.

* *Par excellence* (pranc.) – tikrąja to žodžio reikšme. (Red.)

¹⁶ A. Jakštas Maironį yra šitaip apibūdinęs: „...Maironis yra par excellence Lietuvos tautinio atgimimo bardas, giesmininkas, kovojąs už lietuvių teises, poetas patriotas, darnius pilietis.“ – Jakštas A. Mūsų naujoji literatūra (1904–1923), T. I. – P. 30.

Ne pranašas, aš ne kovot,
Aš ne žmonių mokinti, –
Aš Dievo įkvėptas giedot,
Su lyra giesmes pinti.
(„Ne pranašas“)

Palyginę šią sampratą su poeto paveikslu eilėraštyje „Taip niekas tavęs nemylės“ matome, jog lyginimo svarstyklės pusiausvyros neišlaiko. Maironio kūrybos kontekstas ir patosas nusveria pastarojo pusėn, kur skaitome:

Tada tai jo gema pirmoji giesmė,
Liūdnesnė už girių ošimą,
Nes švieti jaunam kaip aukštybių žvaigždė
Ir šventą neši įkvėpimą.

Abu posmus sieja dieviškas įkvėpimo pobūdis, antrajame nusakytas epitetu „šventą“, tačiau pats įkvėpimo šaltinis suvokiamas skirtingai. Antrajame eilėraštyje įkvėpimas jau ne Apvaizdos rankose, jį neša tėvynė, kurios tema, pasak V. Daujotytės, yra „svarbiausias etinio ir visuomeninio aspektų sąlyčio taškas lyrikoje“¹⁷. Poetas renkasi savo mylimąją tėvynę kaip ir poemos „Tarp skausmų į garbę“ herojus Juozas Vilaitis. Eilėraštyje „Pasitikėjimas savimi“ tėvynė ir „Aukščiausias“ (tai substantyvinė būdvardžio forma, pirmoji redakcija – „Aukščiausias“) tarsi susilieja:

Pavargti už brangią tėvynę – gražu!
Aukščiausią turėti vadovą!

Pastaruosiuose eilėraščiuose aukštą meninę kondiciją vėlgi garantuoja specifinis visuomeniškumo ir visuotinumų lydinys, ir net nekyla pagunda svarstyti, kas nuo ko priklauso.

Įsidėmėtina, jog „pasaulio žmonės“ Maironiui nėra svetimi, jie ne kartą pavadinami vaikais (vyro ir vaiko dramatinė pora – viena iš mėgstamų visuomeninės orientacijos priešpriešų). Tokia lyrinio „aš“ pozicija užfiksuota, pavyzdžiui, eilėraštyje „Ar aš kaltas“, kur skaitome tėviška atsakomybe ir altruistine meile paženklintas eilutes:

Na... ir laimės pavydi vaikai!
Bet ar saulė kitaip betekėtų,
Nors jie pragarą mano regėtų?

Individo ir minios (ne pasaulio žmonių!) situaciją, įtvirtintą tuomet dažnai verčiamu A. Puškino eilėraščiu „Poetas ir minia“¹⁸, stebime satyrose ir tokiuose joms gimininguose eilėraščiuose kaip „Poetui mirus“, „Apsaugok, viešpatie“, „Taip atsilyginta“. Maironio minia, kaip ir reikėtų laukti, neturi aiškesnės socialinės charakteristikos. Tai moraliniu minusu pažymėta inertiška, sumiesčionėjusi visuomenės dalis, kurioje gali atsidurti „bepročiai ar žiaurūs žmonės“, gražios ponios ar lėbaujantys išgamos, tautos parsidavėliai ir nuolat verkšlenantys politikai. Po minios įvaizdžiu gali būti slepiama ir vidinė intelektualinė disharmonija: „E, jūs nenaudėlės, siurbėlės – dielės, / Slenkančios juoda minia!“ – sušunka poetas, susiremdamas su įkyrių minčių antplūdžiu („Slenka debesys pilkos“). Grūmodamas tamsiajai masei, Maironis kartais nebesuvaldydavo rankos, čia paieškoję rastume ir provincinio patriotizmo apraiškų, ir aršokų išpuolių prieš pirmieivius, ir įkyroko moralizavimo iš dvasiškio sakyklos. Tačiau ir norėdami neaptiksime visuomeninės konjunktūros žymių. Poeto akiratyje ir toliau išlieka tėvynės bėdos, jos ateitis, nuolat rūpi dalykai, praaugantys egocentriškąjį aš. Šitaip atsiliepdamas į

¹⁷ Daujotytė V. Lyrikos būtis. – V., 1987. – P. 122.

¹⁸ Esama neabejotinų paralelių tarp šio A. Puškino kūrinio ir Maironio eilėraščio „Poeta“, kurias nurodė E. Viskanta, K. Korsakas.

visuomenines aktualijas Maironis realizavo jau ne iš romantizmo, bet iš pozityvizmo paveldėtus poeto sampratos bruožus. Bene ryškiausias tokio nusiteikimo pavyzdys – satyra „Nuolat verkšlenantiems politikams“.

Teigdami, jog Maironio kūrybos pesimistiniuose momentuose atsispindėjo pozityvistinių idealų krizė, visuomeninių pervartų nesupratimas ir pan., turėtume būti atsargūs. Jau librete „Kame išganymas“ Zonio socialinis nusivylimas siejamas su bendresniu nusivylimu susvetimėjusiu pasauliu, kuris neįvertina idealizmo aukos:

Mylėjau; bet meilė apvylė mane,
Visuomenės labo ieškojau, minia
Už tai geradarius kryžiuoja;

Eilėraštyje „Poeta“, paskelbtame 1905 m., jau atgavus spaudą ir nušvitus kultūrinio darbo perspektyvoms, socialinis konfliktas sublimuotas į kūrybinį:

Nebuvo žodžių nei dejonės,
Nebiro ašaros, oi ne!
Tiktai pasaulis ir jo žmonės
Išrodė kaip sapnų sapne.

Kūryba gimsta iš tramdomo skausmo, kurio paslaptis neprieinama nei „pasauliui ir jo žmonėms“, nei nustebusiems draugams, nei būriui, „apstojusiam skausmo vyrą“. Telioka paimti aukso lyrą ir valingai suformuluoti dramatiškąjį kūrėjo paskirties paradoksą: „Patsai ramumo nepažinęs / Kitiems išganyką nešu.“

Maironio liūdesys paprastai turi egzistencinę potekstę, akistata su mirtimi atėjo į jo lyriką jau kartu su pirmuoju *Pavasario balsų* leidimu („Mažai linksmybės čia ant žemės“, „Šiandieną“, „Kas tas paslaptis suprastų“, „Užmigo žemė“, „Išnyksiu kaip dūmas“. Pastarajame eilėraštyje žmogaus egzistencijos menkumas įvertinamas su tauria rezignacija ir didinga rimtimi. Šiame pavyzdyje itin iškalbingai atsiskleidžia Maironiui būdinga dramatiškoji pusiausvyra tarp disharmoniško turinio ir valingai harmonizuojančios formos (aštuoni šauktukai!). Poetas, nuosekliai laikydamasis savo idėjos (gyvenimas tragiškai apgaulingas), turėtų nustoti vaikšsis šešėlius ir, atsisakęs „menkos“ poetinės paguodos, padėti plunksną. Bet eilėraštis jau parašytas ir savo buvimu byloja ką kita, už pasakytų žodžių slėpdamas kažką amžinesnio ir svarbesnio nei trumpas mūsų buvimas. Šūksnį „ir niekas manęs neminės“ juk išgirstame atvirščiai – poetas bus minimas tol, kol gyvuos jo tauta, kalba, poezija. Panašiai atsitinka ir skaitant eilėraštį „Užmigo žemė“ – kažkas pažvelgia į mūsų širdies gilybes išvysdamas dramą, vykstančią visais laikais ir visose visuomenėse. Liūdėdamas ant Birutės kalno, poetas jauste jaučia esantį šalia: „Liūdna man! Gal ir tau?“ Paprastutis atliepimas – „O kodėl, nežinau“, tačiau tuose keliuose skiemenyse išgirstame ne tik poeto ir jo lyrinio pašnekovo balsus. Čia netikėtai nusmelkia visų mūsų nežinojimas, kodėl žmogui liūdna. Maironis budriai saugoja asmeninę vidinės nerimasties neliečiamybę, kurią įdomiai interpretuoja V. Kavolis: „/.../ Žmonės nenujaučia žmogaus neramumo paslapties – to, kas žodžiais neišreiškiama – ir, jeigu ją suprastų, tą paslaptį išplepėtų, biografijose iškraipytų. Todėl „per amžius“ tenka likti šalia žmonijos, nepasitikint žmogaus solidarumu žmogui, vien neramios gamtos artumoje.“¹⁹

K. Donelaitis, kurio reikšmę Maironis pabrėždavo savo literatūros paskaitose, yra prisipažinęs: „Kad negyvenčiau skandalingai dažnai turėdavau panaudoti Samsono jėgą: ir vis dėlto kartais norėdavau pasiduoti, bet niekuomet taip neatsitikdavau.“²⁰ Samsono jėga pagimdė ir *Pavasario balsus*. Maironis atsiduoda, bet niekada nepasiduoda, tramdo save, bet netaupo. Su Maironiu lietuviškojo lyrizmo upė tapo nebeužtvenkiamą. Poetas, be abejo, numanė savo visuomeninės būties

¹⁹ Kavolis V. EPOCHŲ SIGNATŪROS. – Chicago, 1991. – P. 137.

²⁰ Gineitis L. Kristijonas Donelaitis ir jo epocha. – V., 1964. – P. 212.

prasmingumą, tačiau už jos, galime spėti, skaudžiai slėpėsi užslopinta ir nerealizuota asmeninė būtis. Šitaip manyti duoda pagrindo ir eilėraštis „Vakaro mintys“, minorine nata užbaigiantis eilėraščio kelią, kadaise pradėtą viltiniais *Pavasario balsais*. Šios nesenstančios knygos lyrizmo skalė aprėpia daugybę žmogiškosios būties – visuomeninės ir individualiosios – niuansų. Klausytis ir girdėti Maironio kalbą – vadinasi, nuolat budėti visuomenėje ir, įsiklausant į kitus, išgirsti save.

Marijus Jonaitis, *Poetas ir visuomenė XIX–XX amžių sankirtose*, Klaipėda: Eldija, 1994, p. 87–104.